

INTERVIU

DOMNUL PROFESOR DANIEL LEMENI, CADRU DIDACTIC AL FACULTĂȚII NOASTRE

A consemnat **MARIUS-ILIE ȘTEFĂNESCU**
Teologie Pastorală anul IV

1. Domnule profesor Lemeni, pentru că studenții vă cunosc mai mult prin prisma activității de la catedră, am dori să aflăm ceva mai multe despre dumneavoastră. De când predați la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Timișoara și câte ceva despre familia dumneavoastră, dacă ne puteți spune.

Întâi de toate trebuie să vă spun că înainte de a absolvi Facultatea de Teologie Ortodoxă (aici la Timișoara), am parcurs între anii 1992-1997 cursurile Facultății de Filozofie (de asemenea, la Timișoara), o perioadă în care am avut bucuria să întâlnesc oameni deosebiți, care mi-au marcat ulterior parcursul existențial. Îi amintesc aici, în primul rând, pe părintele Dumitru Stăniloae și pe părintele Teofil Părăian, doi remarcabili teologi și părinți duhovnicești care mi-au îndrumat, prin sfaturile lor, drumul spre Facultatea de Teologie, pe care am absolvit-o în anul 2002.

Nu o să uit niciodată întâlnirea pe care am avut-o cu părintele Dumitru Stăniloae în 1993 la București, o întâlnire care a avut un impact enorm asupra vieții mele. Îmi aduc aminte cum mai mulți tineri din ASCOR, imediat după sesiunea din iarnă, am plecat la București tocmai pentru a-l întâlni pe „patriarhul teologiei românești”, traducătorul *Filocaliei* și autorul *Dogmaticii*, teologul român considerat de Oliver Clément, prietenul său de-o viață, cel mai mare teolog din secolul XX. Sunt momente în care recitesc și acum, cu multă nostalgie, acel gând pe care părintele Stăniloae mi l-a scris atunci pe una din cărțile sale, un gând extrem de măgulitor și dătător de speranță pentru mine.

De asemenea, îmi rămâne mereu proaspătă în memorie acea primă întâlnire cu teologia vie, non-academică, când l-am văzut pentru prima dată pe părintele Teofil Părăian la Timișoara (între anii 1994-1995). După una din conferințele ASCOR (părintele Teofil susținea în acei ani un ciclu de trei conferințe la Timișoara), după o spovedanie, atunci când i-am spus că studiez filozofia, părintele Teofil mi-a spus: „Dragă Daniel, filozofia rămâne la nivelul omului pe când teologia e ceva mai presus de lume”. Trebuie să recunosc faptul

că acest cuvânt m-a tulburat pe moment, însă a fost un cuvânt care a lucrat în timp pentru că, iată, imediat după ce am absolvit Filozofia, m-am înscris la Facultatea de Teologie. Și, într-adevăr, aici aveam să aflu ceea ce mi-a transmis părintele Teofil prin cuvântul său, și anume că teologia, spre deosebire de filozofie, e ceva care te cheamă la o viață mai presus de lumea aceasta. Ca să folosesc o celebră butadă, filozofia „e ceva omenesc, prea omenesc”.

În *Istoria lausiacă*, Paladie ne relatează la un moment dat că avva Serapion Sindoniu (Pânzarul), un bătrân din pustia egipteană, aflându-se la Roma, a auzit despre viața foarte aspră a unei fecioare, care trăia într-o chilie extrem de mică și sărăcăcioasă. La un moment dat, bătrânul văzând-o pe această fecioară, a întrebat-o: „Unde șezi?”, iar ea îi răspunse: „Nu șed, ci călătoresc”. Avva Serapion a întrebat-o din nou: „Unde călătorești?”, iar ea i-a spus: „Spre Dumnezeu”.

Eu cred că fiecare creștin ar trebui să-și asume acest răspuns al fecioarei: „eu nu stau, deoarece călătoresc”. A fi creștin înseamnă de fapt a fi călător, pentru că duhovnicește vorbind suntem sau ar trebui să fim tot timpul pe cale. De fapt, ceea ce am învățat din anii mei de studiu e faptul că creștinismul nu e atât o învățătură scrisă pe o bucată de hârtie, cât mai ales o călătorie spre adevărata noastră casă. Cu alte cuvinte, teologia, care poate fi înțeleasă în esență drept calea lui Hristos, ne învață că ar trebui să trăim asemenea evreilor de odinioară, adică în corturi, pentru că aici pe pământ noi nu avem o cetate stătătoare (cf. 2 Corinteni 5, 1; Filipeni 3, 20; Evrei 13, 14; 1 Petru 2, 11).

E un alt fel de a spune că fiecare dintre noi e sau ar trebui să fie etern călător, un Avraam duhovnicesc (cf. Facere 12, 1), ceea ce înseamnă, potrivit Sfântului Ioan Scărarul, că fiecare dintre noi trebuie să fie „străin de cele ale lumii”, adică să fie asemenea celui „ce șade (în lume – n.n) ca unul de altă limbă între cei de limbi străine”.

Și, într-adevăr, cred că fiecare dintre noi ar trebui să fie animat de dorința perpeută de a se „întoarce acasă”, o dorință pe care C. S. Lewis o surprinde foarte bine în cartea sa *Cronicile din Narnia* atunci când spune: „Am ajuns acasă, în sfârșit! Aceasta este adevărata mea patrie, căreia-i aparțin! Acesta este ținutul pe care l-am căutat toată viața, deși n-am știut asta până acum” (C.S. Lewis, *Ultima bătălie*).

De asemenea, un moment aparte în formarea mea teologică l-a constituit întâlnirea cu părintele Ioan I. Ică jr, un om excepțional din toate punctele de vedere, sub îndrumarea căruia mi-am elaborat teza de doctorat consacrată paternității duhovnicești în Răsăritul creștin. În urma acestei colaborări cu renumitul teolog sibian, am înțeles că adevărata cultură teologică, departe de a fi doar o acumulare de informații, are darul de-a hrăni mintea și inima la propriu. Pe scurt, am înțeles că teologia, în adevăratul sens al cuvântului, e nutritivă, și ca atare vitală.

În ceea ce privește familia nu pot decât să-i mulțumesc din suflet lui Dumnezeu pentru faptul că mi-a dat prilejul să mă bucur zi de zi, în calitate de tată, de doi copii absolut minunați, Ștefania și Cristian, care rămân pentru mine o sursă permanentă de bucurie și împlinire.

2. Având în vedere faptul că sunteți absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă, ne-am bucura dacă ne-ați relata câteva amintiri despre profesorii și colegii dumneavoastră de atunci. Cum era atunci când dumneavoastră erați student?

Ca student la Teologie, am întâlnit mai mulți părinți profesori care m-au impresionat prin erudiția lor teologică, dar mai ales prin modul lor de viață. I-aș aminti aici, mai ales, pe părintele Cornel Toma, profesor de Dogmatică, și pe părintele Constantin Jinga, profesor de Vechiul Testament. De asemenea, nu pot să uit de discuțiile peripatetice pe care le aveam cu domnul profesor Aurel Jivi atunci când plecam împreună de la UVT înspre Piața Operei pentru a ne arunca un ochi peste standurile de cărți, sau pentru a vedea ultimele apariții de la librăria Humanitas.

În fine, nu pot să uit de prezența discretă, dar extrem de percutantă a unui profesor deosebit, care prin detenta sa filologică și înțelepciunea sa proverbială a marcat destinul multor tineri din acea perioadă. E vorba de domnul profesor Ion Pătrulescu, actualmente ieromonah (părintele Iona) la Mănăstirea Oașa (jud. Alba).

Atmosfera din perioada studenției mele era animată în primul rând de o eferescență culturală și duhovnicească remarcabile. Să nu uităm că vorbim de acei ani în care România se bucura de o libertate pe care nu o cunoscuse timp de 45 de ani, astfel încât noi, tinerii, eram dornici să cunoaștem cât mai multe, atât de la oamenii care au suferit în temnițele comuniste, cât și din cărțile care se tipăreau atunci la foc continuu. Îmi aduc aminte cu câtă emoție răsfoiam primul volum din *Filocalia*, apărut la Editura Harisma din București, editura părintelui Galeriu, sau de cărțile lui Eliade, Cioran și Noica, care apăreau atunci pe o hârtie de proastă calitate la Humanitas. Asta conta mai puțin însă, pentru că acei ani de după 1990 a fost o perioadă în care se citea enorm de mult, o perioadă marcată de o sete de lectură și de viață cum n-am mai văzut până acum. De asemenea, în perioada studenției mele, un punct focal l-a constituit ASCOR-ul, o asociație în care noi studenții eram animați de același duh de viață, o asociație în care s-au „copt” mulți tineri pe care azi îi putem vedea în diverse locuri desăvârșindu-și acel elan din tinerețe. De asemenea, tot prin intermediul conferințelor organizate de ASCOR, am avut bucuria să-i văd și să-i ascult de nenumărate ori pe părintele Teofil Părăian, părintele Galeriu sau pe marele poet român Ioan Alexandru.

Adeseori privesc cu multă nostalgie la acea perioadă în care aveai impresia că zi de zi poți face o sumedenie de lucruri, că zi de zi se întâmplă ceva nou.

3. *Pentru că astăzi sunteți profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Timișoara, vă rog să ne spuneți care este importanța studiului Spiritualității Ortodoxe în viața morală și duhovnicească a studenților și în activitatea de mai târziu a absolvenților, indiferent de domeniul de activitate ulterior?*

Cred că importanța cursului de Spiritualitate Ortodoxă rezidă în faptul că prilejuieste, întâi de toate, o cufundare în ambianța duhovnicească a marilor texte care au configurat specificul spiritualității răsăritene. În opinia mea, un curs de spiritualitate ortodoxă trebuie să reflecte, în primul rând, această *dimensiune duhovnicească* a teologiei, fiindcă numai o astfel de dimensiune poate genera o spiritualitate vie și concretă, ce poate fi asumată de fiecare în viețile noastre de zi cu zi. Acest lucru trebuie accentuat mai ales în lumea de azi, unde teologia tinde să devină o simplă disciplină academică. Aș dori să accentuez faptul că a vorbi *ex cathedra* despre asceză și viață duhovnicească, fără a transpune în propria ta viață câte ceva din tot ceea ce presupune această spiritualitate vie a Sfinților Părinți, denotă fără îndoială o oarecare impostură. Motivul principal rezidă în uriașa distanță care separă modul nostru de a fi de angajarea ascetică pe care o pretinde orice viață de tip duhovnicesc.

Teoretic vorbind, fiecare dintre noi se poate exprima cu destulă ușurință asupra unor teme legate de spiritualitatea ortodoxă. E ușor, de pildă, să definești sfântul, însă e mai greu să „intri în pielea lui”, e ușor să predai și să expui diverse teme sau subiecte teologice din programa unui curs universitar, însă e mai greu să pricepi că aceste teme, departe de a fi teoretice, au de-a face cu propria noastră viață, cu vocația noastră veșnică.

Una din lecțiile esențiale pe care această disciplină a Spiritualității Ortodoxe constă în faptul că fără ascetism sau viață duhovnicească nimeni dintre noi nu se poate împlini cu adevărat.

Astăzi, suntem atât de familiarizați cu spiritualitatea noastră încât am devenit aproape insensibili la provocarea pe care ea o conține. Această insensibilitate duhovnicească nu e altceva decât unul din efectele faptului că suntem prea acaparați de lumea aceasta, o lume care ne inoculează nevoia de a avea tot mai mult, astfel încât epuizați de consum, confort și plăcere, am devenit orbi la vocația noastră veșnică.

Sintetic spus, această vocație este una *hristologică*, ceea ce înseamnă că omul trebuie să dobândească „starea bărbatului desăvârșit” sau „măsura deplinătății lui Hristos” (cf. Efeseni 4,13). Această învățătură esențială a spiritualității ortodoxe e foarte bine ilustrată de o apoftegmă patericală unde se spune că „avva Macarie cel Mare a devenit, cum scrie în Scriptură, un

dumnezeu pe pământ (*epigeios theós*), căci așa cum Dumnezeu acoperă lumea, tot așa avva Macarie acoperă greșelile pe care le vedea, prefăcându-se că nu le vede, și pe cele pe care le auzea, prefăcându-se că nu le aude”. În această expresie (*epigeios theós*) se rezumă toată „revoluția” pe care teologia creștină a adus-o în lume, și anume faptul, nemaiauzit și nemaîntâlnit, că omul poate să devină asemenea lui Hristos, adică un „dumnezeu pe pământ”. Noi avem o *adâncime* specifică, pentru că suntem purtătorii chipului lui Hristos, în virtutea căruia noi suntem, mai degrabă, cetățeni ai cerului decât ai acestei lumi. O afirmație din *Păstorul lui Herma* ne aduce aminte de această vocație perenă a ființei noastre: „Creștinii deși trăiesc în lume, ei nu sunt din lume”.

Și, într-adevăr, fiind plăsmuiți după „chipul” lui Hristos, noi suntem chemați de către propria noastră natură să depășim limitele mărginite ale acestei lumi și, implicit, să ne facem „cerești” (cf. 1 Co 15, 49).

În Sfânta Liturghie a Sfântului Ioan Gură de Aur, imediat după citirea Crezului, preotul ni se adresează cu îndemnul: „Sus să avem inimile!”. E un alt fel de a spune că inima noastră nu mai trebuie să fie lipită de cele de jos, deoarece, ca să parafrăzăm un titlu de roman al lui Milan Kundera, viața cea adevărată e în altă parte. „A nu fi din lume” (*aghios* – „ne-pământesc”, sfânt) relevă adevărata identitate a creștinului, iar a asuma această identitate, aici și acum, înseamnă a „respira” Duhul lui Dumnezeu, nu duhul lumii: „Eu am zis: «Dumnezei sunteți și toți fii ai Celui Preaînalt»” (Ps 81, 6).

La una din vizitele sale în România, părintele Gabriel Bunge a spus că o persoană care studiază teologia, fără a avea o viață duhovnicească, nu va înțelege nimic din această teologie. Poate că în aceasta rezidă criza teologiei de astăzi, și anume în faptul că noi ne raportăm la sfinți ca la niște spectatori, adică în mod pasiv. Or, viața oricărui sfânt nu e altceva decât o provocare care ne este adresată fiecăruia dintre noi.

Din această perspectivă, spiritualitatea ortodoxă nu poate fi redusă nici la o simplă exegeză academică și nici la un soi de omiletică pioasă prin intermediul căroră se pot vehicula diverse stereotipuri teologice. A studia teologia nu înseamnă doar a ne informa cu privire la ceva ce s-a petrecut cu mult timp în urmă, deși cercetarea academică presupune și acest lucru, ci a transpune în propriile noastre vieți felul de a trăi a celor care s-au sfințit.

Prin urmare, adevărata teologie nu poate fi redusă doar la o simplă acumulare de informații sau cunoștințe, fiindcă ea nu este rodul unei îndeletniciri abstracte și tihnite, ci fructul neprețuit și binecuvântat al unui îndelung efort ascetic, prin care fiecare dintre noi trece de la starea unui om trupesc la cea a unui om mai puțin duhovnicesc.

Dacă ar fi să sintetizez cele de mai sus, aș spune că, în linii mari, această disciplină a Spiritualității Ortodoxe ar trebui să îmbine latura academică cu cea duhovnicească pentru că până la urmă studiul riguros și viața duhovnicească se întrepătrund și se potențează în mod reciproc.

Ca să închei, aş spune că rigoarea ştiinţifică, deci practica informării exterioare, trebuie dublată de asceza formării lăuntrice fiindcă nu te poţi valida ca autentic teolog decât printr-o minte luminată şi o inimă curată.

4. Aşa după cum am observant, Spiritualitatea Ortodoxă este foarte importantă pentru studenţii teologi, dar nu numai. Ne puteţi lăsa un gând pe care să-l punem la inimă?

Aş spune în primul rând că trebuie să ne raportăm la Spiritualitatea Ortodoxă (şi prin extensie, de fapt, la întreaga Teologie) ca la o sursă de inspiraţie faptică. Cu alte cuvinte, trebuie să citim literatura ascetică ca o sursă de formare lăuntrică pentru că teologia ce se degajă de aici e, întâi de toate, transformaţională, nu doar informaţională. Îmi aduc aminte de o cunoscută apoftegmă patericală în care avva Arsenie (un monah extrem de erudit) e întrebat la un moment dat de un alt monah foarte învăţat (se pare că acest monah a fost avva Evagrie Ponticul) următorul lucru: „cum noi, din atâta învăţătură şi înţelepciune, nu avem nimic, iar aceşti ţărani egipteni au dobândit sumedenie de virtuţi? Iar avva Arsenie i-a răspuns: noi din învăţătura lumii nu avem nimic, însă aceşti ţărani egipteni şi-au dobândit virtuţile din propriile lor osteneli şi nevoiţe”.

De asemenea, acelaşi avvă, la întrebarea unui monah („cum se poate, avva Arsenie, un om ca tine, cu atâta învăţătură latinească şi grecească, să întrebi pe acest ţăran despre gândurile tale?”), i-a răspuns în felul următor: „Învăţătura latinească şi grecească o cunosc, dar alfabetul acestui ţăran simplu încă nu-l cunosc”.

În aceasta cred că rezidă miza autentică a teologiei, şi anume în faptul de a învăţa acest „alfabet” duhovnicesc pe care monahii de odinioară îl ştiau foarte bine, nu din cărţi, ci din propria lor viaţă.

Aş încheia prin a spune că fiecare dintre noi, profesori şi studenţi, ar trebui să spunem, împreună cu avva Iosif de la Panefisi: „Azi sunt rege. Mi-am stăpânit patimile”.